

foto: Davorin Tome
Mala uharica *Asio otus*.

MALA UHARICA *Asio otus* IN NJEN PLEN

Davorin Tome

Ura se bliža polnoči. Premražen čepim pod golimi vejami jelše in napenjam ušesa. Trudim se, da bi bil kar čimbolj neslišen, a vsakič, ko obrnem glavo, zašumi ovratnik. Že od mraka dalje se potikam po travnikih, na katerih so še zadnje zaplate snega in poslušam, ali se sove že oglašajo. Bolj ko napenjam oči, bolj črna je pokrajina pred menoj - oropana vseh podrobnosti, le nebo nad njo je kljub kopreni oblakov nekoliko bolj svetlo. Kar naenkrat se na veji tik pred menoj kot duh, ki je stopil skozi zid, pojavi sova. Letela je neslišno in nevidno, nizko nad črno pokrajino, šele tik pred pristankom na veji se je dvignila nad horizont, kjer je njen obris izdalo svetlo nebo. Po velikosti telesa in dveh pokončnih čopkih na vrhu glave sem jo določil za malo uharico. Šumenje mojega ovratnika je verjetno zamenjala za škrebjanje miši. Ko je spoznala prevaro, je neslišno izginila nazaj v noč.

MALA UHARICA IN NJEN PLEN

Med sovami velja mala uharica *Asio otus* za enega najbolj specializiranih plenilcev. V njeni prehrani redko dobimo več kot pet vrst plena. V večini primerov so to voluharice iz rodu *Microtus*. To so mali sesalci, ki se od podobno velikih miši na prvi pogled ločijo po manjših ušesih in precej krajšem repu, kar pa ni tista razlika, zaradi katere bi jih sove raje plenile, kot plenijo miši. Razlika, ki je za sove pomembna, je v načinu življenja malih sesalcev. Miši so pretežno gozdne živali, tiste, ki živijo izven gozda, pa se skrivajo v grmiščih, jarkih ali podobnih skrivališčih. Voluharice, po drugi strani, se najbolje počutijo na velikih, odprtih travnikih. Domovanja si sicer kopljejo pod zemljo, hrano pa iščejo na površini, med travno rušo. Veliki travniki pa so priljubljen lovni habitat male uharice. Na življenje nad travniki so prilagojene tako rekoč z vsakim peresom na svojem telesu.

Osnovne značilnosti prilagoditev so najbolj izrazite pri obliki in dolžini peruti. Najlažje jih opišemo, če malo uharico primerjamo s skoraj enkrat večjo lesno sovo *Strix aluco*, ki večino življenja preživi v gozdu. Mala uharica ima dolge in ozke peruti, lesna sova pa kratke (kljub večji telesni teži ima celo krajše kot mala uharica) in široke. Težko pa bi zaključili, da je ena ali druga oblika peruti boljša ali slabša. Obe sta namreč izvrstni prilagoditvi, a vsaka v svojem okolju. Mala uharica išče plen med letom. Na višini dveh do petih metrov počasi križari nad nepreglednimi travniki in išče svojo priložnost za obed. Kadar hrane ni obilo, premeri zelo dolge razdalje in pri tem ji najbolj koristijo dolge in ozke peruti. Lesna sova preži na svoj plen z veje. Ko se pojavi in se sova zapodi za njim, se mora v gozdu včasih prav akrobatsko izogniti drevesom na poti. Kratke in široke peruti so za tak način lova najboljše.

Število voluharic na travnikih se spreminja iz leta v leto. Tako je npr. na travniku, kjer v enem letu živi ena voluharica, že čez dve ali tri leta 100 teh malih glodalcev ali še več. Spremembe so tako velike, da včasih usodno vplivajo na male uharice, prav pri vseh pa se nihanja v številčnosti

foto: Davorin Tome
Poljska voluharica *Microtus arvalis*.

foto: Davorin Tome
Velike, odprte travniške površine so priljubljen lovni habitat male uharice.

voluharic poznajo na gnezditvenem uspehu. V letih, ko jih je malo, malo sov začne z gnezdenjem, tiste, ki začnejo, speljejo morda le dva ali tri mladiče. Kadar je hrane veliko, gnezdi veliko sov, ki speljejo pet, šest, izjemoma tudi sedem mladičev. Zaradi tega običajno govorimo, da količina plena v naravi odreja velikost populacije plenilca in ne obratno! Mehanizem uravnavanja števila preživelih sovjih mladičev pa je na prvi pogled zelo krut.

Mladiči male uharice se izvalijo iz jaje zaporedno, v razmaku dveh dni. Ob izvalitvi zadnjega je tako v gnezdu s šestimi mladiči prvi star že več kot deset dni. Ob izvalitvi so mladiči težki 15 g, v desetih dneh zrastejo do teže 100 g, preden zapustijo gnezdo so težki med 250 in 300 g - celo več, kot tehtajo odrasli osebk. V letih, ko je hrane v obilju, se bodo nasitili vsi mladiči v gnezdu, tako veliki kot tudi majhni. V letih, ko je hrane malo, ves ulov sproti pojedjo najmočnejši, za šibke ne ostane nič. Poginejo preden podvojijo svojo težo, v posebej kritičnih razmerah končajo celo kot hrana v kljunu svojih starejših bratov in sester. Seveda, starši bi lahko posredovali in prineseno hrano pravično razdelili med vse mladiče. A v tem primeru bi zaradi podhranjenosti zaostali v rasti vsi, tako oslabele mladiče pa bi slej ko prej pokopala bolezen ali zajedavci, ki jih v gnezdih ne manjka. Propadel bi celoten zarod in ne samo najmlajši mladiči.

Ugotavljanje, katere so vrste živali, s katerimi se mala uharica prehranjuje, ni težavno. Sove plen, pa najsi bo to rovkca ali voluharica, pogoltnejo v enem zalogaju. Neprebavljive dele teles, predvsem dlako in kosti, po nekaj urah izvržejo skozi ustno odprtino v obliki svaljka, ki ga imenujemo izbljuvek. Ko izbljuvke razdremo, lahko na osnovi ostankov kosti v njih, v prvi vrsti lobanj, natančno določimo, s čim se je sova hranila. Če plen obenem štejemo, izvemo vse tudi o priljubljenosti posameznih vrst, o količini požrte hrane na

MALA UHARICA IN NJEN PLEN

foto: Davonir Tome
Mladiči male uharice zapustijo gnezdo po 28 dneh,
čeprav takrat še ne znajo leteti.

dan in še čem. Z nekoliko več truda, lahko požrtim živalim posmrtno določimo tudi spol, okvirno starost in maso. Kadar proučujemo vpliv plenilcev na njegov plen namreč ni vseeno, ali se le ta hrani z mladimi, odraslimi ali starimi osebki, kakor tudi katerega spola so. Izločanje samic ali spolno aktivnih osebkov ima veliko večji vpliv na populacijo plena kot izločanje samcev ali starih osebkov. V študijah prehrane male uharice širom Evrope z metodo preiskave izbljuvkov so raziskovalci iz različnih držav objavili rezultate že o nekaj sto tisoč najdenih lobanjah malih sesalcev.

Ko pokrajino ukleščita mraz in sneg, veliko voluharic pogine, ostale postanejo malim uharicam težko dostopne. Voluharice so sicer aktivne celo zimo, a izpod snega, kjer temperature tudi v najhladnejših nočeh redko padejo pod 0° C, pridejo redko. Po poletno-jesenskem izobilju hrane je to čas trdih preizkušenj, ki ga preživijo le najboljši posamezniki. Takrat si sove, hočeš nočeš, jedilnik popestrijo s pticami - med manjšimi so najpogostejši vrabci *Paser spp.* in sinice *Parus spp.*, med večjimi kosi *Turdus merula*. Ker male uharice nimajo telesnih prilagoditev za lov na ptice, si pomagajo s posebno skupinsko tehniko lova. Lov se začne v mraku in le redki raziskovalci so ga opazovali do sedaj. Prva sova se navidez nerodno spreleti povsem blizu grmovja, v katerem prenočujejo ptice in med letom s perutmi udarja

po vejah. Ptice, ki so zmedene že zaradi mraka, brezglavo odletijo iz varnega zavetja, kjer jih kar v zraku polovi druga sova, ki neslišno leta tik za prvo. Ali kasneje sovi zamenjata vloge, ni opazoval še nihče.

Kljub temu, da je zima čas največjega pomanjkanja hrane, pa male uharice začnejo z gnezdenjem, še preden se na travnikih stopijo zadnje zaplate snega. Zakaj tako zgodaj v resnici ni presenetljivo. Samice male uharice valijo jajca 29 dni, prav toliko časa mladiči preživijo v gnezdu. Ko ga zapustijo, jih starši oskrbujejo s hrano še okoli dva meseca, nato se osamosvojijo. Nastopi najtežje obdobje v življenju vsake sove. Neizkušeni, na pol odrasli mladiči se morajo v nekaj kratkih mesecih pred prihodom zime naučiti uloviti svojo hrano. Vsaj v začetku šolanja potrebujejo pri tem veliko popravnih izpitov, ki so možni samo v ugodnih prehranjevalnih pogojih. Obdobje učenja in obdobje velikih količin hrane v naravi pa sovpadeta le, če male uharice začnejo z gnezditvenimi rituali že v času, ko se zima še ni posloвила.

Zelo redko male uharice gnezdiijo tudi dvakrat v enem letu. Z drugim gnezdom začnejo šele v juniju, torej se mladiči iz teh gnezd osamosvojijo šele v septembru ali oktobru. V običajnih letih je v teh jesenskih mesecih količina hrane že v upadu in večina mladičev iz drugega gnezda se v takšnih pogojih ne bi naučila lovskih spretnosti potrebnih za

MALA UHARICA IN NJEN PLEN

preživetje. Zato sove gnezdiijo dvakrat le v letih, ko so v okolju izjemno velike količine hrane, ki se ne zmanjšajo vse do prvega snega. To so leta, ki jih kmetje poznajo kot "mišja leta", ko je vsaka ped zemlje na travnikih in njivah prevrtna s podzemnimi rovi voluharic.

Količina hrane je gotovo eden najpomembnejših dejavnikov, ki vpliva na preživetje ptic. Malokdo pa pri tem pomisli, da je sama količina le del resnice in da je drugi del, dostopnost hrane, prav tako pomemben. Ste že kdaj ostali lačni, ker so vam trgovino zaprli pred nosom? Še tako obilne količine hrane za zaklenjenimi vratmi vam niso mogle potolažiti krulečega želodca, ker so bile nedostopne. Podobno je tudi pri pticah, kar je bilo posebej dobro preučeno prav pri mali uharici. Raziskovalci so ugotovili, da voluharice, priljubljena hrana male uharice, določena obdobja v dnevu preživijo na površini, kjer se prehranjujejo (za plenilce so dostopne) v drugih obdobjih pa počivajo globoko v podzemnih rovih (za plenilce niso dostopne). Obdobji se izmenjujejo z razmakom dveh do treh ur, vsak dan ob istih urah. Aktivnost glodalcev na površini je večja ponoči kot podnevi, absolutno največja pa je zabeležena ob sončnem zahodu in vzhodu. Časovno identičen vzorec povečane in zmanjšane aktivnosti, z največjimi vrednostmi ob sončnem vzhodu in zahodu je bil odkrit tudi pri mali uharici. S prilagajanjem časa aktivnosti mala uharica tako poveča verjetnost srečanja s hrano. Z drugimi besedami, sova dobro pozna urnik svoje trgovine.

Odrasla mala uharica mora za preživetje ujeti dve do tri voluharice na dan. Družina s petimi mladiči tako na leto pospravi okoli 5000 teh glodalcev. To pa je le neposredni del vpliva plenilca na velikost populacije njegovega plena. Posredni del vpliva je posledica dejstva, da so med požrtimi osebki tudi spolno zrele samice. Če poenostavimo in ocenimo, da jih je 20 % in da bi vsaka, če bi preživela, vzredila po šest mladičev, znaša posredni del vpliva malih uharic še nadaljnjih 6000 glodalcev na leto. Kljub očitnemu vplivu, ki ga imajo sove na voluharice, pa so slednje, kot smo videli na začetku, na nek način še vedno "same svoje sreče kovač". Kadar bo voluharic malo, bo v okolici malo tudi sov in le malo jih bo končalo v krempljih. V tej povratni zanki pa je ves čar dinamičnega ravnovesja v naravi, zaradi katerega populacije v zdravih ekosistemih v resnici nikoli ne morejo

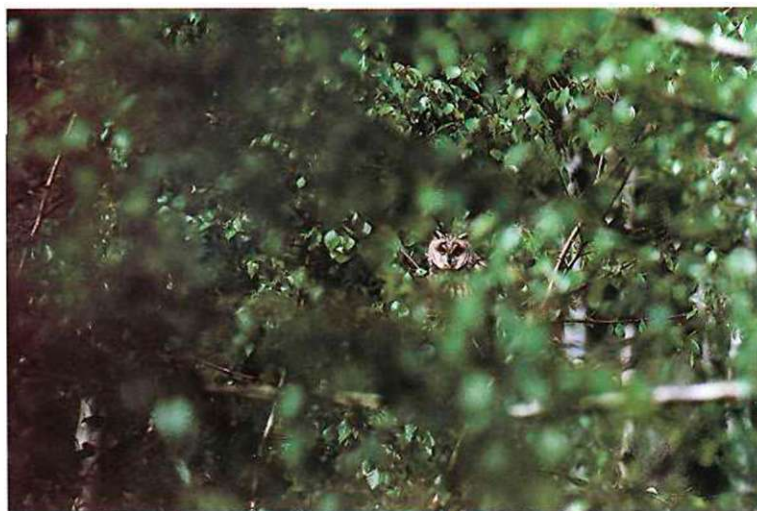
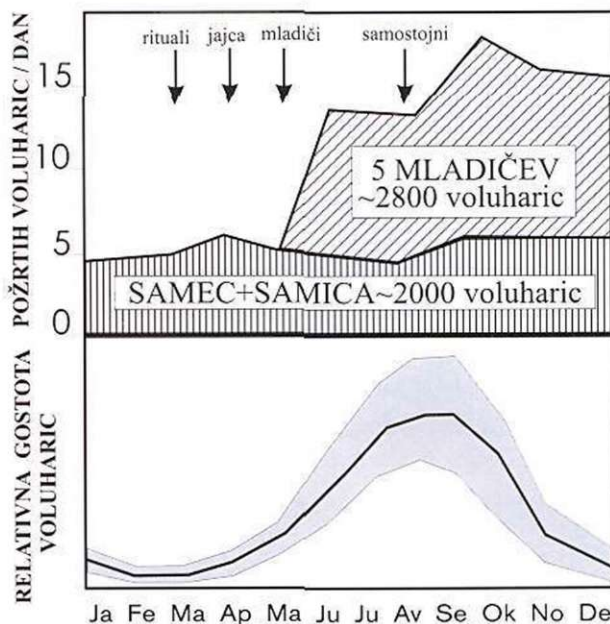

foto: Davorin Tome

Prek dneva male uharice težko opazimo, saj se skrivajo med gostimi vejami dreves.

biti prevelike - seveda, dokler se v ocenjevanje potrebnosti ali nepotrebnosti populacij ne vmeša človek s svojimi pogledi na naravo. ■ ■ ■

(ZGORNJA SLIKA) Shematski pregled letnih potreb po hrani pri družini male uharice s petimi mladiči (rituali - začetek gnezditvenih ritualov, jajca - začetek valjenja jajc, mladiči - izvalitev mladičev, samostojni - obdobje, ko se mladiči osamosvojijo). Obdobje največje potrebe po hrani sovpađa z obdobjem, ko je le-te v okolju največ (SPODNJA SLIKA; povzeto po Wijnandts 1984: Ardea 72).

Kataloška prodaja

Iz ponudbe prodajnega kataloga smo prodali največ novoletnih voščilnic, kar je bilo zaradi prednovoletnega časa razumljivo. Med najpogosteje prodanimi izdelki so bile še silhuete ptic, nalepke in našitki z logotipom DOPPS in BirdLife značka. Člane je zanimala tudi nova knjiga Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji in zgoščenka Ljubljansko barje, skrivnostni svet živalskega oglašanja. V bližajočem se poletnem času pričakujemo, da bodo člane še bolj kot dosedaj zanimalo društvene majice z motivi g. Jurija Mikuletiča.